

І.М. Коржавих,

доцент кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Л.М. Костіна,

старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

І.Є. Литвинова,

концертмейстер кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Л.В. Юришева,

старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

МУЗИЧНІ ЗДІБНОСТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті висвітлено поняття «музичні здібності», їх складові. Розглядаються методи розвитку музичних здібностей метою яких є розвиток навичок аналітичного сприймання музичного матеріалу. Особлива увага приділяється характеристиці видів музичного слуху як важливого елемента музичних здібностей, та методам і прийомам їх розвитку. Надано рекомендації щодо розвитку музичних здібностей у студентів мистецьких спеціальностей.

Ключові слова: музичні здібності, творчий потенціал, музичне мислення.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення актуалізується проблема підвищення якості підготовки педагогічних кадрів мистецького спрямування як фундаторів духовного розвитку суспільства. Серед різноманітних засобів формування особистості важливе місце належить творам мистецтва, зокрема музиці, різнобічний вплив якої на виховання молоді набуває все більш широкого значення. Музика узагальнює багатовіковий людський досвід духовно-емоційного відношення до світу й відкриває неосяжний діапазон пізнання життя, що дозволяє впливати водночас на інтелектуальний та емоційний розвиток особистості, формувати її ціннісне ставлення до життєвих і художніх явищ. У зв'язку з цим загострюється необхідність розвитку музичних здібностей майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема розвитку музичних здібностей студентів висвітлена недостатньо, проте деякі аспекти

дослідження розглядалися у працях відомих педагогів-музикантів та методистів: Г. Нейгауз, Л. Ауер, Д. Кабалевський [3], К. Орф, Ф. Ліпс, М. Давидов. У розробку педагогічних проблем, пов'язаних із розвитком творчих здібностей особистості, значний внесок зробили вітчизняні педагоги П. Болонський, С. Шацький, В. Шацька, Б. Яворський, Б. Асаф'єв [2], Б. Теплов [9], Н. Гродненська, М. Румер, Г. Рогаль.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати поняття «музичні здібності» як необхідного чинника для всіх видів музичної діяльності студентів мистецьких спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Відродження духовної культури українського народу, формування національних інтересів як головних пріоритетів світоглядної культури індивіда, інтенсивний розвиток особистості, що реалізуються й духовно самовдосконалюються в різних видах творчої діяльності, є головними чинниками на сучасному етапі оновлення українського суспільства [1, 25].

Здібності – це можливості освоєння знань, умінь і навичок, їх розвиток залежить від умов навколишньої дійсності. Вони виявляються та розвиваються у процесі діяльності, у тому, наскільки швидко особистість набуває знання та вміння.

У контексті нашого дослідження слід зауважити, що здібності – це якості особистості, що інтегровано виражаються в нахилах до роботи з дітьми, любові до них, а також забезпечують швидкість самовдосконалення.

Музичні здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що включають:

- природну слухову чутливість, що обумовлює аналіз природних, мовних або музичних звуків;
- розвинуте в праці і соціальному спілкуванні суб'єктивне відношення до мовних і музичних інтонацій, яке виражається у вигляді емоційної реакції [7, 56].

Задатки музичної діяльності є у кожного. Саме вони складають основу розвитку музичних здібностей. Чим активніша і різноманітніша музична діяльність, тим ефективніше йде процес розвитку музичних здібностей студентів. До основних музичних здібностей, необхідних для всіх видів музичної діяльності, можна віднести:

- ладове почуття – здібність емоційно розрізняти ладові функції звуків мелодії або відчувати емоційну виразність звуковисотного руху (перцептивний компонент музичного слуху). Ладове почуття безпосередньо проявляється в сприйнятті мелодії, у чутливості до точності інтонації. У підлітковому віці характерний прояв цього почуття – любов та інтерес до слухання музики;

– здібність до слухового уявлення – здатність довільно користуватися слуховими уявленнями, що відображають звуковисотний рух. Проявляється безпосередньо у відтворенні на слух мелодій. Разом з ладовим почуттям дана здібність лежить в основі гармонійного слуху. Утворює внутрішній слух і сприяє розвитку музичної пам'яті та музичної уяви;

– музично-ритмічне почуття – здатність активно переживати (відобразити в русі) музику, тонко відчувати емоційну виразність музичного ритму й точно відтворювати його. У дітей раннього віку музично-ритмічне почуття проявляється у супроводі слухання музики руховими реакціями, які приблизно передають ритм. Разом із ладовим почуттям утворює основу емоційної чуйності до музики [2, 63].

Специфічним синтезом здібностей і домінуючого показника музично обдарованої особистості є музикальність, основою якої служить емоційна чуйність. Музикальність відносно мало піддається розвитку. Проте є факти, що говорять про розвиток музикальності в результаті навчання, вдало знайденого репертуару, успішної виконавчої діяльності.

Музичні здібності студента можна підтримати і розвинути тільки завдяки постійним вправам, пов'язаним із систематичними заняттями. Розвиток музичних здібностей є актуальним на всіх етапах роботи педагога і студента над твором: при первинному формуванні музичного образу; технічному оволодінні твором; виконавській реалізації музичного образу; формуванні виконавської інтерпретації.

Кожна здібність пов'язана з певною стороною музичної діяльності й не може існувати сама по собі. Слухові уявлення стають музичними тільки тоді, коли вони відбивають музичну висоту, а відчуття музичної висоти не може виникнути поза ладовим почуттям, поза емоційним переживанням звуковисотного руху. Таким чином, здібності виявляються не в самих знаннях, уміннях і навичках, а в динаміці їх придбання, у тому, наскільки швидко і легко студент освоює музичну діяльність. Від здібностей залежить якість навчання, її успішність і рівень досягнень [7, 58–60].

Одним із найголовніших завдань педагога є розвиток у виконавця музичного мислення як сукупності музичних здібностей – високого ступеня сприйняття образно-виражального змісту музичного твору, що максимально поєднує внутрішні перетворення художньої уяви виконавця в реальне звучання на конкретному музичному інструменті.

Поза ступенем підготовки та обдарованості студента виникає необхідність розвивати й такі складові музичного мислення, як: відчуття музичної форми, ритміко-інтонаційну організацію музичної тканини, ладо-гармонічне та поліфонічне слухання тощо [6, 42].

Методи розвитку музичних здібностей – це взаємодії, метою яких є розвиток навичок аналітичного сприймання музичного матеріалу. Ці навички складають основу особистісних музичних якостей і включають:

- навички звуковисотного аналітичного сприймання (музичний слух);
- навички метро-ритмічного аналітичного сприймання (почуття темпу і ритму);
- навички тембро-динамічного аналітичного сприймання.

М. Римський-Корсаков розподіляв музичні здібності на технічні (гра на інструменті або спів) та слухові (музичний слух). У слухових здібностях, у свою чергу, виділяються елементарні і вищі; до елементарних відносяться гармонійний та ритмічний слух.

У процесі навчання студентів мистецьких спеціальностей виникає необхідність всебічного розвитку якості музичного слуху. Це викликано значним ускладненням музичної мови, фактури творів. Для розвитку навичок музичного слуху, ритму, тембру, динаміки використовуються практично-аналітичні методи, що ґрунтуються на прийомах аналізу і порівняння: розбір та побудова акордів, їх прослуховування та аналітичне порівняння; підбирання на слух музичних фрагментів; імпровізація на музичному інструменті, письмові та усні музично-слухові вікторини, диктанти.

Заняття на музичних інструментах розвивають звуковисотний слух. Серед прийомів і методів розвитку звуковисотного слуху основними є:

- інтонування голосом окремих звуків, зіграних викладачем, а також невеликих гамоподібних послідовностей, гармонійних інтервалів і акордів, що входять у комплекс тренувальних вправ студентів;
- підбір по слуху і транспонування мелодій відомих пісень і творів, які розучує студент;
- сольфеджування творів, що розучуються;
- проспівування одного з голосів у поліфонічному творі з одночасним виконанням інших на фортепіано;
- визначення на слух інтервалів і акордів;
- чергування фраз, виконуваних на інструменті, з фразами, які проспівуються голосом [9, 86].

Цілісне сприйняття мелодії забезпечує мелодійний слух. Із ним пов'язана передача в музиці настрою і художнього образу, осмислення інтервалів, вміння мислити горизонтально, відчувати мелодію як закінчене ціле. Найкращими прийомами і методами розвитку мелодійного слуху є:

- програвання мелодії окремо, без супроводу;
- програвання мелодії на інструменті з акомпанементом, що має спрощену фактуру;

– приспівування мелодії вголос і подумки, з акомпанементом і без нього;

– рельєфне програвання мелодії на фоні полегшеного акомпанементу.

Гармонійний слух – це музичний слух, орієнтований на співзвуччя. Якщо поліфонічний слух і його розвиток пов'язані з умінням чути музичну тканину по горизонталі, то гармонійний слух відповідає за розуміння чути звуки по вертикалі та за багаторазове вслухання у звучання різних акордів. Наступні прийоми і методи розвитку гармонійного слуху увійшли в практику сучасної музичної педагогіки:

– гармонійний аналіз музичного твору і вслухання у звукові структури в процесі його виконання в уповільненому темпі;

– послідовне проспівування різних акордів у мелодійному викладі;

– варіювання фактури твору зі збереженням його гармонійної основи;

– підбір гармонійного супроводу до різних мелодій;

– транспонування популярних нескладних п'єс в інші тональності [9, 87].

Формування поліфонічного слуху пов'язано з умінням чути у звуковій тканині одночасний рух двох і більше голосів. Розвинений поліфонічний слух допомагає музиканту чути крім основної мелодії всі інші елементи фактури – рух баса, підголосків, а в поліфонічному творі – не тільки верхній, але і всі інші голоси. Особливо при цьому підкреслюється вміння чути своєрідність та індивідуальність кожного окремого голосу поліфонічного твору. Для розвитку поліфонічного слуху рекомендуються наступні прийоми й методи:

– почергове програвання кожного голосу поліфонічного твору;

– програвання голосів по парам: сопрано-бас, сопрано-тенор;

– проспівування вголос одного з голосів з одночасним виконанням інших голосів;

– виконання поліфонічного твору вокальним ансамблем;

– рельєфне виконання одного з голосів, тихе програвання інших голосів.

Для розвитку тембрового слуху рекомендуються програвання твору з перебільшеним нюансуванням, тобто одне і те ж місце грати з усіма градаціями, починаючи від градації *fff* (фортіссімо) і закінчуючи *ppp* (піаніссімо). Шлях розвитку цього виду слуху – уважне вслухання в темброво-динамічні градації, охоплювання слухом різниці у відчуттях, які дають різні звукові нюанси. Розвиток темброво-динамічного слуху пов'язаний із розвитком тактильних відчуттів і тонких м'язових рухів, їх бездоганною координацією.

Формування та розвиток внутрішнього слуху студента можна вдосконалити, якщо використовувати такі методи роботи над твором:

- попередній теоретичний аналіз твору, додаткове читання літератури про твір, композитора, жанр;
- робота без інструмента: виконання очима, слухання внутрішнім слухом, аналіз фактури, авторські ремарки;
- читання з листа;
- пробне виконання всього твору;
- художнє виконання твору в повільному темпі;
- послідовний, цілісний аналіз твору, де в єдності здійснюється теоретичний та виконавчий аналіз, виявляються зміст, форма твору та художні засоби їх втілення, а також визначаються найбільш складні епізоди та виконавчі прийоми.

Фактурний слух забезпечує як осмислене сприйняття організації музичного твору, так і його відтворення. Володіння фактурними засобами розкриває здатність майбутнього фахівця до музично-творчої діяльності, збагачуючи його творчий потенціал, сприяючи утвердженню професійних навичок студента [9, 89].

Одна з найважливіших професійних навичок музиканта – вміння грати метрично точно і ритмічно рівно. Рівномірність метро-ритмічної пульсації повинна пронизувати кожну технічну вправу студента-виконавця. Почуття ритму має не тільки моторну, але й емоційну природу. Виробленню почуття ритму сприяє використання таких методів: арифметичний усний рахунок; гра з акцентуванням; відчуття диригентського жесту під час виконання, завдяки якому стають ясними більш тривалі і об'ємні метро-ритмічні побудови; плескання руками метро-ритмічних структур з одночасним приспівуванням мелодії; гра в ансамблях – тріо, у чотири руки. [4, с. 10].

Важливим є розвиток музичної пам'яті. Залежно від індивідуальних здібностей кожен студент буде спиратися на більш зручний для нього вид пам'яті. Для ефективності процесу запам'ятовування необхідно залучати до роботи діяльність всіх аналізаторів музиканта, а саме:

- вдивляючись в ноти, можна запам'ятати текст зорово і потім під час гри напам'ять уявляти його подумки перед очима;
- вслуховуючись в мелодію, проспівуючи її окремо голосом без інструменту, можна запам'ятати мелодію на слух;
- «виграючи» пальцями в фактуру твору, можна запам'ятати її моторно-рухово;
- звертаючи увагу під час гри на опорні пункти твору, можна підключати логічну пам'ять, що ґрунтується на запам'ятовуванні логіки розвитку гармонійного плану.

Розвитку музичної та слухової пам'яті сприяють такі методи:

- постійне вивчення напам'ять нових віршованих та музичних творів;

- асоціювання матеріалу, що вивчається, із різними рухами, зоровими образами, голосами тощо;
- активізація мотивації на особистісну значимість і необхідність вивчення;
- підбирання на слух різних мелодій [5, 57].

Висновки. Процес роботи над музичними здібностями студентів має відбуватися у синтезі розвитку задатків та формування музичного мислення. Розвиток музичних здібностей здійснюється завдяки пошуку найефективніших методів та засобів впливу педагога на студента як у процесі проведення індивідуальних занять, так і в організації його самостійної роботи над виконавськими завданнями.

Проблема розвитку музичних здібностей має велике значення для реалізації творчого потенціалу студентів мистецьких спеціальностей, що є неодмінною вимогою їх професійної зрілості як учителів музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Арделян О.М. Вплив музичного мистецтва на соціальне виховання майбутніх учителів / О.М. Арделян // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету, 2005. – С. 24–29.
2. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании \ Б.В. Асафьев \ \ Москва, 1973. – 95 с.
3. Кабалевський Д.Б. Як розповідати дітям про музику? \ Д.Б. Кабалевський \ \ Київ, 1981. – 320 с.
4. Локарева Ю.В. Професійне становлення особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін / Ю.В. Локарева // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету, 2005. – С. 9–11.
5. Мойсеєнко Г.Н. Індивідуальна робота як засіб формування особистості майбутнього вчителя / Г.Н. Мойсеєнко // Збірник наук. праць. – Кривий Ріг, 1995. – 135 с.
6. Рудницька О.П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя / Рудницька О. П. // Київ, 1992. – 96 с.
7. Стратан Т.Б., Горбенко О.Б. Мистецтво вчителя музики / Т.Б. Стратан, О.Б. Горбенко // Навчально-методичний посібник. – Кіровоград, 2009. – 144 с.
8. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра (підлітковий вік) / В.О. Сухомлинський // Москва, 1961. – 223 с.
9. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей \ Б.М. Теплов \ \ Москва, 1990. – 220 с.

И.Н. Коржавых, Л.М. Костина, И.Е. Литвинова, Л.В. Юрышева,

Музыкальные способности в реализации творческого потенциала студентов художественных специальностей

Аннотация. В статье освещено понятие «музыкальные способности», их составляющие. Рассматриваются методы развития музыкальных способностей, целью которых является развитие навыков аналитического восприятия музыкального материала. Особое внимание уделяется характеристике видов музыкального слуха как важного элемента музыкальных способностей, методам и приемам их развития. Даны рекомендации по развитию музыкальных способностей у студентов искусствоведческих специальностей.

Ключевые слова: музыкальные способности, творческий потенциал, музыкальное мышление.

I.M. Korzhavykh L.M. Kostina, I.Ye. Lytvynova L.V. Yurysheva,

Musical abilities in realization of the creative potential of students of artistic specialties.

Summary. The article covers the notion of "musical ability", their components. Methods of development of musical abilities which purpose is development of skills of analytical perception of musical material are considered. Particular attention is paid to the characterization of types of musical hearing as an important element of musical abilities, and to the methods and techniques for their development. Recommendations on the development of musical abilities of students of artistic specialties are given.

Keywords: musical abilities, creative potential, musical thinking.

Д.О. Ребріна,

студентка факультету психології та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

РОЛЬ СОЦІУМУ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ

До товариства відноситься все оточення людини, це його сім'я друзі, одногрупники, навіть інформацію яку вона отримує в процесі життя, це теж свого роду суспільство. Людина багато в чому залежить від суспільства, від її оточення залежить її мислення, спосіб життя і фізичне здоров'я.

Творець теорії психоаналізу Зигмунд Фрейд вважав, що в антропосоціогенезі – процес виникнення і розвитку людини та суспільства – головною причиною вищеназваного є біологічна детермінанта. На його думку, вона корениться у вирішальний вплив на людину несвідомого початку, що полягає в її психіці, інстинктах, успадкованих від предків. У свою чергу, суспільство для захисту від небажаних тваринних інстинктів намагається створювати противаги, наприклад, у вигляді норм моралі, культури. І все ж, Фрейд вважав, що ці несвідомі біологічні інстинкти, в першу чергу статеві, відіграють вирішальну роль у поведінці людини. Зрозуміло, людина – біологічна істота й цей факт не можна ігнорувати. Однак, сучасний науковий аналіз показує, що лише приблизно 15 % усіх